

О СМISЛУ ПОСТОЈАЊА И ПЕВАЊА

(Зоран М. Мандић: *Кафкина фонџана – изабране њесте, приредио Душан Стојковић, Центар за културу, Младеновац, 2012*)

Два стуба држе поетски свет Зорана Мандића: човеково принудно егзистирање у свакодневном, материјалном и непрекидно уздизање ка духовном, божанском. Између те две крајности одвија се драма егзистенције. Крајњи циљ је „смисао смисла“ и његов „непоречив и немушти коментар“.¹ Том највишем и непрекидно присутном идеалу тежи песнички субјект, али га никако не досеже.

Скоро у свакој књижевности сусрећемо ту линију, условно речено „духовне“ поезије, и готово као по правилу највише поетске домете, срж истинске поезије. У српској књижевности та линија срећно почиње са првим оригиналним текстовима, житијима, похвалама и световним песмама, па преко барока и посебно Венцловићевих беседа, које су заправо лирске песме, до нововековне у романтизму и модерни, да би у песништву друге половине двадесетог века почело њено повлачење и почетак доминације поезије грубе материјалности. Песништво Зорана Мандића баштини ту линију духовности и подиже је на виши, европски ниво. Модерно и оригинално, са стално присутном свешћу о песми, истовремено је и похвала језику, доказ да се и у духовно оскудним временима и о највећим темама и идејама може поетски проговорити.

Треба казати како поезија овог песника стоји у знаку против свега што човекову егзистенцију унижава и уништава. Од превазиђених и погубних идеја до најситнијих материјалних ствари. У тој равни треба сагледати и њену сталну запитаност над појавама живота и напор да се открије и њихова друга страна у коју егзактност не задире. То „иза“, које се указује ретко и само одабранима, често је и највећа врлина Мандићеве поезије.

Мотив смисла провлачи се кроз цео опус овог песника, он је носећи и кроз његову призму гледају се и самеравају све појаве живота, како оне које га уздижу и величају, тако и оне које га руже и обесмишљавају. Највеће човеково право, право да води дијалог са Творцем и пита о смислу свог постојања, добило је у Мандићевом песништву проицљивог заступника, а изведено је на оригиналан и модеран начин. Цитатност је нужност јер су се сазнања нагомилала, а ипак није казана последња реч и изведени неопозиви закључци. Преиспитавања су зато неопходна.

Проблем „смисла“ Мандић проширује увођењем израза „смисао смисла“ зато што он „никада није обухваћен у својој општости“, стоји на почетку есеја „Смисао писања“.²

¹ Зоран М. Мандић: *Кафкина фонџана*, Центар за културу, Младеновац, стр. 6.

² *Исио*, стр. 48.

Тим питањем он иде даље и подвлачи разлику спрам најпознатијих који су решавали тај проблем: Кафке и Борхесе и донекле Достојевског. Сам смисао пак никако не негира. Он је непорецив и ван сваке сумње.

„Угледао сам га у продавници/ огледала (...) Без кравате личио је на мог Оца“, стоји у изузетној насловној песми збирке *Бој у њрогавници ојлегала*. Материјализовани Творац слободно се креће и ничим не ограничава људско деловање: „Не знам када је измилео из продавнице/ (...) И зашто ме је заувек оставио/ у лавиринту немих бомбоњера / презреног и обневиделог“.³ Човек има слободну вољу да се определи, али га висина циља спречава да досегне то сањано „више стање“, зато „ Оно/ неозначено непрекидно измиче“⁴ и не успева да објасни „необјашњиво“.

Метафизичка аура, присутна у целом песничком опусу Зорана Мандића, не ограничава човекову слободу већ је повећава и човека ставља у средиште збивања са нагласком на његовој одговорности за све што чини или не чини. Творац, смисао смисла, највиша је мера по којој се управља. Тиме је подвучена разлика и према писцима апсурда, а нагласак стављен на етичност. Јер, без моралности, човек се не може приближити лику Творца.

Изложена разобличујућем светлу поетске магије, стварност се у Мандићевој поезији појављује у свој својој нагости, не остављајући простор за изговоре. Њене тамне стране често тријумфују, истина кратко, али питања Творцу такође су неизбежна. Зашто допушта бесмислу да понекад завлада и тако наруши целину Његовог дела? Појединац се у таквом свету појављује угрожен, немоћан, принуђен да сам тражи одговоре.

Природност и ред, прве кораке ка духовном, човек непрекидно нарушава погубним идејама и непотребним материјалним стварима стварајући „смеће, органон људске глупости“.⁵ Други корак је губљење осећања за меру, бесмислено уништавање средине у којој живи, оличено у ловцима и њиховом дивљању („Лов и беснило“).⁶ Трећи је утапање у површност, заводљиво шаренило стварности, коначно губљење свести о себи и свом позвању. Али да стварност може бити и прави простор за лепоту живљења, потврђују многе песме које се, условно, могу назвати породичним, а песник их је посветио оцу, брату, мајци или пријатељима, писцима и сликарима. У њима до изражаја долазе тренуци среће или туге због нестанка најмилијих. Супротност смрти и пропадању, оне су потврда да се и у овом безосећајном добу могу исказати лепа осећања а да не звуче патетично и старомодно. Наде за опстанак осећајности ипак има.

Певање поетике, тај толико употребљавани термин постмодерне, није стран ни Мандићевом песништву, само је коришћен обазриво, јер ако је и песма део стварности, и то највреднији, онда је о њој немогуће не проговорити. Свет се често показује као илузија, потребно је држати се јасних обриса ствари, „Језик избавити из његових чељусту“ и „Никуд из песме“;⁷ јер биће једино у њој налази сигурност. Како је „дух

³ *Исџо*, стр. 74.

⁴ Зоран Мандић: *Бој у њрогавници ојлегала*, Интелекта, Ваљево, стр. 48.

⁵ *Исџо*, стр. 21.

⁶ Зоран М. Мандић, *Мали њојлеги*, Књижевна општина Вршац, Вршац, 2006, стр. 31.

⁷ *Кафкина фонџана*, стр. 14.

песме“ „најближи духу ватре“,⁸ онда је прелазак из песме у песму „као из једног у други воз“ неминовност, јер изван песме је тишина, и ништа. Језик пак зна да закаже, зато стоји умесно питање: „Како откупити Песме/ избавити их из лицемерја/ Језика“,⁹ али исто тако и сазнање да бекства нема, зато „умрети тихо у речнику“, и отворене изјаве: „Увек ћу хвалити свој матерњи/ Језик“.¹⁰ Веза са традицијом је успостављена пре свега преко језика, али је начињен и лук према европском песништву коме и језик и песничко дело припадају. Непрекидни спор (и прихватање) језика одјек је европских идеја изражених у деконструктивизму. Мандић припада малом кругу наших песника који су наслутили расцеп у значењу, провалију између знака и означеног, и његово упорно истицање смисла значи и то: тежњу за целином до које се може стићи једино спознајом Творца, неуништивног стваралачког принципа. Све то говори да је Зоран Мандић „аутор који је подарио српској лирици сасвим особен глас“.¹¹ Песник чије дело треба читати и тумачити.

И у структури лирске песме Мандић уноси извесне, пре свега графичке иновације функционалне за његов песнички израз па је и по томе његово песништво препознатљиво. Функционалан, јер доприноси упечатљивости утиска и одржава равнотежу емоције и значења. Почетак песме је обично неки прозни исказ који се, ношен емоцијом захуктава и намеће ритам коме је све подређено: језик, облик стиха, вишезначност речи, коначно – песма. Владање унутрашњим ритмом мера је којом се мери и вредност песничког исказа и његов крајњи резултат. Зато се за песника који је њиме овладао каже да он са речима може све. Са сигурношћу се може тврдити како је у нашем песништву таквих песника мало.

Мандићева поезија обзнањује се као непрекинут песнички говор, својеврстан напад на недомашености модерног доба чији је циљ човеково освајање смисла зарад опстанка и трајања у времену које му није наклоњено. Крајњи циљ коме тежи јесте живот и духовне вредности. Вишеслојност и тематска разуђеност, артизам коме је подлога осећајност и коначно обличка разноврсност упућују на песника чије је место на мапи српске поезије на почетку трећег миленијума осигурано.

⁸ *Исџо*, стр. 50.

⁹ *Исџо*, стр. 87.

¹⁰ *Исџо*, стр. 37.

¹¹ Душан Стојковић, у поговору *Кафкине фонџане*, стр. 151.